

9. Thiel, M. Finance and economic growth – a review of theory and the available evidence / Michael Thiel // Directorate General for Economic and Financial Affairs, European Economy. Economic Paper. – 2001. – №158. – 50 p.
10. Rousseau, P. Inflation thresholds and the finance-growth nexus / Peter L. Rousseau, Paul Wachtel // Journal of International Money and Finance. – 2002. – № 21 (6). – P. 777–793.
11. Rioja, F. Does one size fit all? : a reexamination of the finance and growth relationship / Felix Rioja, Neven Valev // Journal of Development Economics. – 2004. – № 74. – P. 429–447.
12. Корнєєв, М. В. Методологічні засади оцінювання та регулювання дисбалансів руху фінансових ресурсів в економіці України: дис. ... доктора екон. наук : 08.00.08./ М. В. Корнєєв. – Суми, 2015. – 503 с.
13. Науменкова, С. В. Влияние устойчивости денежного обращения на экономический рост. / С. В. Науменкова, С. В. Мищенко. // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов. – 2013. – том 1. – С. 14-23.
14. IMF International Financial Statistics, 1948-2015. // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.imf.org/en/Data>
15. Статистика НБУ. // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674
16. Кочетков В. М. Діяльність банків з іноземним капіталом в Україні. // В. М. Кочетков, Т. А. Мостиський. // Ефективна економіка. – 2014. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2979>
17. International banking and financial market developments. // BIS Quarterly Review. – June 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bis.org/publ/qrpdf/r_qt1506.pdf

Бычкова Н. В., Ломачинская И. А., Мумладзе А. А.

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

РОЛЬ БАНКОВОЙ СИСТЕМЫ В ФИНАНСИАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

Резюме

В статье рассмотрены отдельные аспекты влияния финансовализации на экономическое развитие Украины. Проанализирована динамика показателей финансового развития национальной экономики. Определена роль экспансии иностранного банковского капитала в возникновении дисбаланса движения финансовых ресурсов в экономике. На основе регрессионного анализа выявлены причины и последствия указанной тенденции. Обоснованы условия положительного влияния финансовализации на экономическое развитие в Украине в будущем.

Ключевые слова: финансовализация, банковская система, валовые внутренние инвестиции, кредитование, экспансия иностранного капитала.

Bychkova N. V., Lomachynska I. A., Mumladze A. O.

Odesa I. I. Mechnikov National University

ROLE OF THE BANKING SYSTEM IN FINANCIALIZATION ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Summary

The article considers some aspects of financialisation impact on economic development of Ukraine. The dynamics of indicators of financial development of the national economy is analyzed. The role of foreign banking capital expansion in the emergence of imbalances movement of financial resources in the economy is defined. Based on regression analysis the causes and consequences of that trend are identified. Conditions of financialisation positive impact on economic development in Ukraine in the future are justified.

Keywords: financialisation, banking, gross capital formation, credit, expansion of foreign capital.

УДК 336.1:352

Волохова І. С.

Одеський національний економічний університет

ПРІОРИТЕТИ ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ СФЕРИ ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ)

Досліджено теоретичні питання тарифного регулювання природних монополій, що надають суспільні блага населенню та юридичним особам. На прикладі сфери теплопостачання розкрито проблеми тарифного регулювання у сфері комунальних послуг. Розставлено пріоритети тарифного регулювання сфери теплопостачання.

Ключові слова: тарифне регулювання, комунальні послуги, теплопостачання, природні монополії, суспільні блага.

Постановка проблеми. Суспільні блага населенню та юридичним особам переважно надаються за рахунок бюджетних коштів, менше – за раху-

нок комунальних платежів. Ідея запровадження останніх криється в можливості використовувати ринковий механізм ціноутворення.

У випадку встановлення ціни на рівні граничних витрат споживач суспільних благ може визначити цінність для себе додаткової їх кількості порівняно із додатковими його витратами (у вигляді комунальних платежів на користь органів місцевого і регіонального самоврядування або комунальних підприємств). Відповідність граничних витрат граничній корисності для кожного споживача свідчить про ефективне виробництво та надання суспільного блага. Порушувати рівність ціни граничним витратам можуть зовнішні ефекти, значні капітальні вкладення, моделі ринків недосконалої конкуренції.

Так, якщо суспільне благо доступне для вжитку споживачам, що не сплатили за нього, воно пропонуватиметься органами місцевого та регіонального самоврядування в недостатньому порівняно з ефективним рівнем обсязі [1, с. 179]. Витрати такого виробництва варто фінансувати за рахунок публічних фінансових ресурсів органів місцевого і регіонального самоврядування.

Істотні капітальні вкладення дають можливість економії за рахунок масштабів виробництва, передбачають існування ринків недосконалої конкуренції, що веде до поступового скорочення граничних витрат. У цьому випадку орієнтація ціни на граничні витрати призведе до збитковості виробництва і надання таких суспільних благ (середні витрати більше граничних і не покриваються доходами).

Вирішити зазначені проблеми покликані держава, органи місцевого і регіонального самоврядування, у тому числі шляхом проведення тарифної політики у сфері комунальних послуг.

Тарифна політика в Україні залишається протягом останніх років відносно сталою, не створює стимулів для підприємств-виробників до зменшення витрат, зменшення витрат ресурсів тощо. Через неї підприємства комунальної сфери постійно рахують збитки за результатами своєї господарської діяльності, що гальмує процеси відновлення мережі, створює загрозу надійному функціонуванню сфери комунальних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення економічної ефективності тарифної політики у сфері комунальних послуг в Україні намагаються вирішити в своїх дослідженнях такі автори, як Ю.І. Боровик, З.П. Коровіна, А.Л. Ігольников, В.Д. Лагутін, Г.І. Оніщук, В.В. Рибак, В.І. Чиж тощо. Науковці наголошують на першочерговій необхідності враховувати платоспроможність населення, на формуванні соціальної складової тарифної політики; пропонують перейти при складанні тарифів до єдиної системи нормування; зменшити витрати підприємств комунальної сфери шляхом удосконалення системи їхнього управління.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри плюралізм думок учених залишається відкритою проблема досягнення економічної ефективності в тарифоутворенні, яка б надала можливість встановлювати мінімальні тарифи при одночасному забезпеченні умов сучасного розвитку підприємств-виробників.

Мета статті полягає у розробці пріоритетів тарифного регулювання у сфері комунальних послуг. І оскільки проблеми підприємств комунальної сфери аналогічні, розглянемо тарифне регулювання у сфері теплопостачання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Технологічні особливості в окремих галузях створюють можливість ефективного виробництва із міні-

мальними витратами лише у великих масштабах (абсолютних та/або відносно галузі). Для виробництва, при якому досягається суттєвий ефект від зростання його обсягів, де крива середніх витрат тривало знижується, ефективною є монополія, зокрема і природна. Унаслідок присутності, наприклад, двох підприємств-водопостачальників, спостерігалось б неповне навантаження на існуюче виробниче обладнання. Це призвело б до розташування кривих середніх витрат кожного окремого підприємства на графіку вище, ніж крива одного виробника-монополіста, а значить, до суттєвого зростання тарифів.

Право виняткового виробництва блага передбачає регулювання з боку органів державної влади та місцевого і регіонального самоврядування дій монополій задля запобігання зловживань виробниками монополією владою. Державна влада та органи місцевого і регіонального самоврядування створюють додаткові бар'єри для вступу нових підприємств у галузь, наприклад, шляхом ліцензування або патентування. Взагалі, державне регулювання природних монополій використовує наступні механізми: цінове (тарифне) регулювання, входження на ринок та вихід із нього, доступу до інфраструктурних мереж, регулювання обсягів виробництва та продажу, якості та безпеки товарів, обсягів інвестицій тощо [2, с. 376–379; 3, с. 501; 4, с. 147].

Варто, однак, зауважити, що існуючі бар'єри для вступу до галузі, як правило, не є абсолютно нездоланими. Сучасні технології, наукові розробки надають можливості для існування слабо-відчутної конкуренції навіть на ринку природних монополій, а тим більше на суміжних ринках.

Без цінової дискримінації, а також тарифного регулювання з боку державної влади та органів місцевого й регіонального самоврядування дії чистого монополіста будуть направлені на максимізацію прибутку (мінімізацію збитків) шляхом рівності граничного доходу (MR) і граничних витрат (MC): $MR = MC$ (рис. 1). При цьому крива попиту (D) – низхідна. Це пояснює можливість збільшити продажі лише шляхом зниження ціни на всю продукцію (граничний дохід нижчий за ціну; при зменшенні граничного доходу валовий дохід зростає темпами, що сповільнюються; коли ж граничний дохід досягне нульового значення, валовий дохід досягне максимуму; негативний граничний дохід означає зменшення валового доходу), а також еластичні й нееластичні відрізки на кривій попиту (зменшення валового доходу при негативному граничному доході означає нееластичний відрізок на кривій попиту).

За умов $MR = MC$ ціна перевищує середні валові витрати (відображаються на кривій AC) і монополіст отримує значні прибутки. Проте ціна перевищує і граничні витрати (MC), що свідчить про недовикористання ресурсів цього блага.

Цінова дискримінація дає можливість (за умов спроможності монополіста виділяти споживачів в окремі класи за рівнями платоспроможності, а також неможливості передання блага від споживача до споживача) монополістові отримати великий прибуток за рахунок виділення споживачів, які згодні заплатити більшу ціну, не зменшуючи обсяг вжитку, і споживачів, які залишилися не охоплені через низьку платоспроможність (задоволення споживачів із низькою платоспроможністю веде до збільшення обсягів виробництва). У разі цінової дискримінації граничний дохід дорівнює ціні товару.

Ціновою дискримінацією відносно тарифів монополій можуть активно займатися і органи державної влади й місцевого і регіонального самоврядування з метою вирішення питання ефективного розподілу ресурсів і вирівнювання доходів населення.

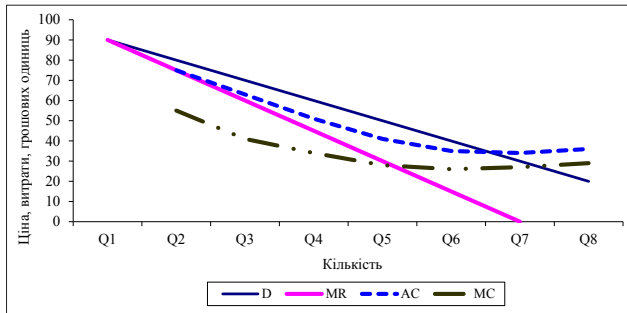

Рис. 1. Тарифне регулювання монополії

Для суспільства оптимальна ціна буде дорівнювати граничним витратам (MC). Вона призведе до ефективного розподілу ресурсів, проте викличе (якщо справу не вирішить цінова дискримінація) збитки монополіста. Збитки задля недопущення банкрутства підприємства мають погашатися за рахунок постійних субсидій з державного або місцевих і регіональних бюджетів. Ціна ж на рівні середніх валових витрат (із мінімальним, або «справедливим» прибутком) дозволить монополісту самостійно функціонувати, але ж не виправить ситуацію з недорозподілом ресурсів.

Ціноутворення, за Рамсеєм, на багатопродуктових підприємствах-монополістах (коли ціни підвищуються обернено пропорційно еластичності попиту) може лише частково вирішити проблему. Воно полягає у забезпеченні їх беззбитковості при одночасній мінімізації втрат ефективності недорозподілу, викликаному відхиленням цін від граничних витрат. Ситуацію ускладнює проблема низької ефективності виробництва через низьку конкуренцію, або відсутність такої. Тобто спостерігається X-неефективність, коли фактичні витрати підприємства за будь-якого обсягу виробництва вищі, ніж мінімально можливі витрати [5, с. 392–415]. Витрати можуть також збільшуватися через необхідність збереження монополії.

У довгостроковому періоді в динамічно змінному середовищі монополіст усе ж вимушений проводити технічне переоснащення виробництва. Він усвідомлює, що зменшені таким чином граничні витрати нададуть можливостей збільшувати обсяги виробництва (до рівня $MR = MC$) і отримувати більше прибутків. Джерелом фінансування технічних нововведень буде монополістичний прибуток, який, наприклад, у підприємств, що працюють в умовах досконалої конкуренції або навіть монополістичної конкуренції, відсутній. Ці ж нововведення будуть також слугувати надійним бар'єром для інших підприємств, що мають наміри вступу до галузі.

Підсумовуючи вищенаведене, проблеми ціноутворення на продукцію монополістів зводяться до:

1) недовикористання ресурсів блага, що виробляється при $MR = MC$;

2) відсутність стимулів до скорочення витрат через відсутність або слабку конкуренцію при стабільних умовах функціонування.

Окреслені аспекти вимагають державного втручання у процес тарифного регулювання (у випадку

природних монополій) або шляхом недопущення монополізму.

Суспільно необхідний обсяг виробництва і ціна на продукцію природних монополій можуть забезпечуватися державним регулюванням або державною власністю на них.

В умовах природних монополій існують підприємства, що надають комунальні послуги, послуги залізничного транспорту, дротового зв'язку тощо, тобто підприємства, що мають дорогу розгалужену мережу постачання благ. В якості прикладу ми пропонуємо для розгляду тарифне регулювання (з боку держави та органів місцевого і регіонального самоврядування) надання послуг з теплопостачання.

Для оцінки ефективності їх тарифного регулювання доцільно використовувати індекси цін на комунальні послуги ($ІЦ_{крп}$) (загальні та за кожним видом).

Порівнюючи розраховані індекси з індексом споживчих цін за аналогічні періоди, можна визначити показник ефективності тарифного регулювання ($PE_{тркп}$) (загальний та за видами комунальних послуг): $PE_{тркп} = ІЦ_{крп} / ІСЦ$.

Державне та територіальне регулювання тарифів на теплопостачання стикається з наступними проблемами:

1) ефективність виробництва суспільних благ (значна X-неефективність). Встановлення тарифів на рівні середніх валових витрат (за принципом «витрати плюс») дозволяє монополісту функціонувати із мінімальним («справедливим») прибутком, але не спонукає його до зменшення собівартості продукції: будь-які заходи, що призведуть до зменшення собівартості позначаються на зниженні тарифів;

2) спотворення у звітності монополіста. Виробники послуг можуть вдаватися до зловживань з метою затвердження для них завищених тарифів на підставі завищеної собівартості послуг;

3) можлива необ'єктивна та непрозора діяльність державного (або органа регіонального/місцевого самоврядування) регулятора, що призведе до завищення тарифів;

4) проблема недорозподілу ресурсів з надання послуг. До неї веде встановлення тарифів на рівні середніх валових витрат (за принципом «витрати плюс»). Виправлення ситуації можливе при встановленні ціни на рівні граничних витрат та надання субсидій монополістам з державного або місцевих і регіональних бюджетів, а також використання державною владою цінової дискримінації для окремих споживачів (органи місцевого і регіонального самоврядування не повинні бути наділені повноваженнями проводити цінову дискримінацію споживачів цих послуг через їх неспроможність виконувати дистрибутивну (вирівнювати доходи населення) функцію).

Законом України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» визначаються правові засади державного регулювання у сфері комунальних послуг, а саме у сфері централізованого водопостачання та водовідведення, захоронення побутових відходів і транспортування теплової енергії магістральними та місцевими (розподільчими) тепловими мережами – у суб'єктів природних монополій. Охоплюється також сфера виробництва теплової енергії (крім використання для внутрішніх потреб), централізованого постачання теплової енергії, перероблення побутових відходів – у суб'єктів господарювання на суміжному ринку. Законом встановлено, що тарифи на

комунальні послуги формуються цим суб'єктами відповідно до порядків (методик), встановлених Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг. Тарифи повинні забезпечувати відшкодування всіх економічно обґрунтованих планованих витрат на їх виробництво з урахуванням планованого прибутку. Нижчий рівень тарифів має передбачати відповідне відшкодування (статті 1, 10) [7].

Національною комісією регулювання ринку комунальних послуг та органами місцевого самоврядування України встановлюються тарифи на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води, на централізоване водопостачання та водовідведення для суб'єктів природних монополій, а також для суб'єктів господарювання на суміжних ринках відповідно до затверджених Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на житлово-комунальні послуги» порядків формування тарифів [6].

Тарифи встановлюються, як правило, із застосуванням методу «витрати плюс», тобто відбувається формування одноставкових тарифів. Вони складаються з планованих витрат, що входять до повної собівартості, розрахованих відповідно до вимог вищезазначеної Постанови, а також стандартів бухгалтерського обліку, затверджених Міністерством фінансів України з додержанням встановлених державних норм та нормативів, і планованого прибутку.

Планований прибуток для врахування в тарифах на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, на послуги з централізованого опалення, централізованого постачання гарячої води визначається як сума коштів, що перевищує суму повної планованої собівартості, і спрямовується на здійснення необхідних інвестицій, погашення основної суми необхідних запозичень та/або інвестування за рахунок власного капіталу в оборотні матеріальні та нематеріальні активи, забезпечення необхідного рівня прибутковості капіталу власників (нарахування дивідендів), відрахування до резервного капіталу та нарахування податку на прибуток. Планування прибутку провадиться відповідно до інвестиційної програми підприємства, затвердженої згідно з його установчими документами і погодженої в установленому з Національною комісією регулювання ринку комунальних послуг та органами місцевого самоврядування.

Підприємства з виробництва, транспортування та постачання теплової енергії, централізованого опалення і постачання гарячої води можуть встановлювати двоставкові тарифи. При цьому окремо визначаються умовно-постійна (не залежить від обсягу наданих послуг) та умовно-змінна (залежить від обсягів наданих послуг) частини такого тарифу. Їх застосування передбачає отримання планового річного доходу, що, аналогічно одноставковим тарифам, дорівнює сумі планованої річної повної собівартості та відповідного планованого річного прибутку.

Національні комісії з регулювання природних монополій діють у багатьох розвинених країнах. Вони є державним органом влади, експертом з тарифоутворення. В Україні до створення Національної комісії регулювання ринку комунальних послуг, тарифи на послуги теплопостачання встановлювали місцеві органи влади на підставі висновків інспекції за цінами. Аналізувалася

лише економічна діяльність підприємств, методика тарифоутворення не була відпрацьована.

Комісія ж аналізує і перевіряє не лише економічний бік роботи підприємств, а також технологію. Перевіряється дотримання норм витрат, витрачання ресурсів, зокрема трудових. Тому у роботі комісії основна проблема полягала у тому, що більшість нормативно-правових актів, регулюючих комунальну сферу, застаріли. Застарілі й нормативи витрачання ресурсів.

Під час розрахунку рівня тарифів за тепло Національна комісія вимагає від підприємств-ліцензіатів усю звітність за останні три роки, а в деяких випадках надаються документи і за останні п'ять років. Тому тарифи, що формуються, є більш економічно і технологічно обґрунтованими.

Проаналізуємо собівартість послуг з теплопостачання, що надаються підприємствами – природними монополістами, частина яких є у власності органів місцевого самоврядування України.

Середня собівартість в Україні теплопостачання у 2012 р. склала 470,20 грн. без ПДВ за 1 Гкал. У структурі собівартості теплопостачання найбільша питома вага належить витратам на закупівлю палива (54%), витрати на оплату праці (17%) та електроенергію (6%), щодо яких є резерви скорочення.

Фактична собівартість послуг теплопостачання та рівень її відшкодування затвердженими тарифами по базових підприємствах України станом на 1 червня 2011, 2013 та 2015 рр. наведена в табл. 1.

Звертає на себе увагу значна різниця між витратами теплопостачальників залежно від категорії споживачів (населення та комерційних споживачів). Вона пояснює незначне відхилення рівнів відшкодування для комерційних споживачів та населення.

Також варто зазначити, що в більшості територій встановлюються двоставкові тарифи на опалення.

Чинний механізм формування тарифів передбачає стимулювання ресурсозбереження на підприємствах. Зекономлені кошти можуть використовуватися підприємством для стимулювання скорочення витрат, відновлення активів, матеріального заохочення працівників та інших цілей.

Справу псує неврегульованість деяких аспектів, що перешкоджають ефективному використанню ресурсів. Серед них – незацікавленість підприємств у довгостроковому скороченні витрат. Наслідком цього є втрати теплової енергії. Вони коливалися протягом 2005–2013 рр. від 11,1% до 14,4%. При цьому спостерігається стійка тенденція до підвищення цього показника (рис. 2) та підвищення показника протяжності ветхих та аварійних теплових і парових мереж.

Останніми роками в Україні чітко простежується тенденція переходу на індивідуальне опалювання в багатоквартирних будинках, що руйнує систему централізованого теплопостачання. Для населення це виявляється вигідним через неефективну та нестабільну тарифну політику: ціни на газопостачання для населення до 2015 р. були у два рази менші, ніж для підприємств теплокому-нергеро.

Україна вже практично повністю втратила систему централізованого гарячого водопостачання (тільки у 19 містах країни станом на 2013 р. подається гаряча вода), і зараз гостро стоїть питання про збереження системи централізованого теплопостачання. Обґрунтування тому – дешевше

тепло. Наприклад, у країнах Європейського Союзу воно розвивається. Там діють закони, що прямо забороняють переходити на індивідуальні системи опалювання шляхом визначення місцевими органами влади зон централізованого, комбінованого і автономного опалювання.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, можна констатувати наступне. Чинна система тарифного регулювання підприємств у сфері комунальних послуг (на прикладі постачальників теплової енергії) в Україні досі використовує витратні методи, які стимулюють компанії до нарощування витрат, призводять до значної Х-неефективності. Ця сформована «оптимальна» для суспільства ціна (зазвичай для населення нижче рівня середніх валових витрат) не вирішує

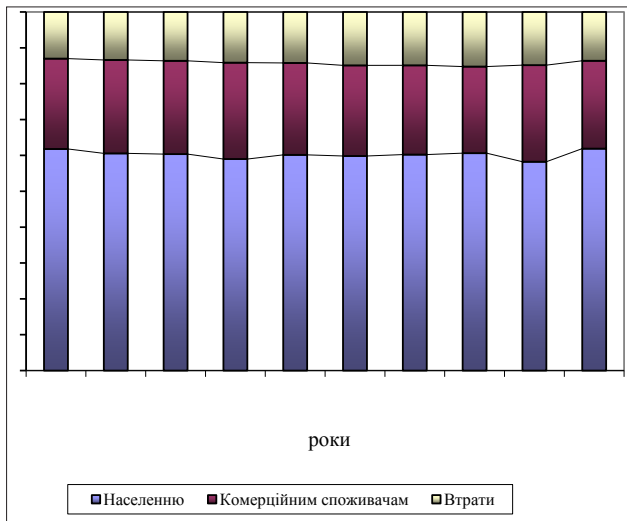

Рис. 2. Споживання та втрати теплової енергії в Україні

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

проблеми ефективного розподілу ресурсів. Також при перегляді тарифів на комунальні послуги, що надаються суб'єктами природних монополій, за базу приймаються витрати попереднього періоду. Наявні неефективні витрати, включені під час попередніх переглядів, зберігаються.

Аналіз тенденцій розвитку ринку послуг з теплопостачання в Україні свідчить, що ефективний механізм тарифного регулювання природних монополій цієї сфери ще не розроблено. Він дозволив би отримати вигоди від підвищення ефективності виробництва і суб'єкту природної монополії, і споживачам продукції.

Заслугує на увагу правило раціональних компонентів ціни як атрибут мережевого ціноутворення та конкуренції, що ґрунтується на умові більш ефективної порівняно із суб'єктом природної монополії діяльності суб'єктів суміжного ринку [8, с. 47]. Останні сплачують суб'єкту природної монополії вартість доступу до мережі, ціна якої регулюється державою.

«Регулювання цін доступу запобігає дискримінаційному ціноутворенню з боку природної монополії, знижуючи в такий спосіб бар'єри входження на суміжний ринок, що позитивно впливає як на споживачів інфраструктурних послуг, так і на конкурентний процес у цілому» [8, с. 47].

До переваг цього правила належить можливість створення конкурентних умов на ринку комунальних послуг (послуг теплопостачання зокрема), що вимагає економічної ефективності від підприємств суміжного ринку, та від природних монополістів. Як результат – зниження тарифів для споживачів.

Останніми десятиліттями у теорії та на практиці активно обговорюються можливості вирішення проблем ефективного функціонування природних монополій шляхом їх стимулюючого цінового (тарифного) регулювання. «Однією з найпоширеніших модифікацій стимулюючого методу ціноутворення є граничний рівень ціни, який обмежує середній темп зростання цін, що регулюються темпом зростання індексу споживчих цін

Таблиця 1

Фактична собівартість послуг теплопостачання та рівень її відшкодування затвердженими тарифами в Україні

Показники	Теплопостачання за 1 Гкал		
	На 1 червня 2011 р.	На 1 червня 2013 р.	На 1 червня 2015 р.
Фактична собівартість (без ПДВ), грн.			
- мінімальна	197,10 – для населення; 342,30 – для комерційних споживачів	111,64 – для населення; 107,13 – для комерційних споживачів	273,81 – для населення; 560,00 – для комерційних споживачів
- максимальна	852,81 – для населення; 735,80 – для комерційних споживачів	372,53 – для населення; 984,80 – для комерційних споживачів	434,55 – для населення; 1593,58 – для комерційних споживачів
- відхилення, разів	4,3 – для населення; 2,1 – для комерційних споживачів	3,3 – для населення; 9,2 – для комерційних споживачів	1,6 – для населення; 2,8 – для комерційних споживачів
Рівень відшкодування затвердженими тарифами для населення фактичної собівартості, %			
- мінімальна	43,0	63,0	77,3
- максимальна	109,3	100,0	100,0
- відхилення, відсоткових пунктів	66,3	37,0	22,7
Рівень відшкодування затвердженими тарифами для комерційних споживачів фактичної собівартості, %			
- мінімальна	81,3	84,6	79,8
- максимальна	147,2	766,8	181,7
- відхилення, відсоткових пунктів	65,9	682,2	101,9

Джерело: розраховано автором на основі даних Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minregion.gov.ua/zhkh/ekonomika-ta-taryfna-polityka/>

за мінусом фактора продуктивності. При цьому суб'єкт природної монополії буде заінтересований знижувати свої витрати аналогічно суб'єкту, який діє в умовах конкурентного ринку, приймаючи ринкову ціну як екзогенну» [8, с. 48].

Усвідомлюючи суттєві проблеми тарифоутворення на послуги тепlopостачання, Національною комісією регулювання ринку комунальних послуг розроблена та затверджена методика формування тарифів на транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами на принципах стимулюючого регулювання [9]. Вона є добровільною для підприємств – виробників комунальних послуг. Методика надає регульованому підприємству можливість виробляти суспільні блага за економічно обґрунтованими тарифами з одночасними зобов'язаннями щодо виконання цільових завдань підвищення якості та зниження витрат на ліцензовану діяльність.

Тарифи встановлюються на підставі фактичних витрат, скорегованих на індекси споживчих цін, цін виробників промислової продукції, зростання середньомісячної заробітної плати, планових річних обсягів реалізації виробленої продукції та інвестиційної програми підприємств.

Протягом регуляторного періоду передбачено щороку проводити коригування згладженого необхідного доходу, що встановлюється на наступний рік регуляторного періоду, з урахуванням відхилень фактичних значень параметрів розрахунку необхідного доходу від прогнозних значень.

Запроваджені показник ефективності (стимулюватиме підприємства скорочувати витрати, не допускати неефективних витрат) та показник якості (його мета – недопущення погіршення якості послуг суб'єктів природних монополій за рахунок надмірного скорочення витрат). Також передбачено застосування двох різних ставок норми доходу на вкладений капітал: нижчої – для інвестицій, які були здійснені до переходу на стимулююче тарифоутворення, та ринкової – для нових інвестицій. Ці норми, на думку фахівців Національної комісії, дозволять стимулювати залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, що приведе до оновлення основних фондів підприємств.

Стимулююче ціноутворення на підставі регульованої бази інвестованого капіталу, що запроваджується в Україні, передбачає гарантоване повернення інвестицій та доходів від інвестицій (для обслуговування кредитів і отримання прибутку). Крім того, стимулююче ціноутворення надає переваги споживачам у вигляді підвищення якості послуг з тепlopостачання та зниження тарифів унаслідок освоєння нових інвестицій.

На нашу думку, реалізація політики розвитку системи тарифного регулювання для суб'єктів природних монополій у сфері комунальних послуг має здійснюватися наступним чином.

По-перше, розробка законодавчої та нормативної бази (законів України «Про тарифне регулювання суб'єктів природних монополій у сфері комунальних послуг», «Про дерегулювання на ринку житлово-комунальних послуг», «Про збереження та розвиток існуючої мережі централізованого постачання комунальних послуг», внесення змін до законодавчих та нормативних актів, що регулюють питання діяльності та тарифного регу-

лювання суб'єктів природних монополій у сфері комунальних послуг, функціонування сфери житлово-комунального господарства), в якій мають реалізуватися подальші положення.

По-друге, встановлення тарифів для суб'єктів природних монополій у сфері комунальних послуг на рівні граничних витрат (МС). Для цього за граничні витрати приймаються витрати підприємства на останню одиницю блага за умов повного завантаження мережі (зазвичай мережу будують з урахуванням необхідності забезпечення споживачів в умовах пікових навантажень).

По-третє, використання державним регулятором суб'єктів природних монополій у сфері комунальних послуг цінової дискримінації залежно від обсягів спожитих ресурсів. Цінова дискримінація має проводитися, виходячи зі статистичних показників соціально-демографічного розподілу населення України (вони містять кількість членів домогосподарства, соціальний статус, рівень економічної активності, розмір доходів, витрат та їх складові). Це дозволить зменшити суму компенсації збитків монополістам від встановлення тарифів на рівні граничних витрат. Також це приведе до ошадливішого використання ресурсів, сприятиме виконанню державою дистрибутивної функції.

По-четверте, встановлення єдиних тарифів для населення та комерційних споживачів.

По-п'яте, заміна витратних методів тарифного регулювання на стимулюючі методи. Рівень компенсації тарифів (розрахунковий тариф) доцільно встановлювати наступним чином: до економічно обґрунтованого рівня витрат (на рівні середніх валових витрат (АС)), за умов повного навантаження мережі, та мінімального прибутку (розраховується раз на п'ять років) має лише застосовуватися індекс споживчих цін. Встановлення таким чином довгострокового рівня компенсації тарифів забезпечить зацікавленість підприємства у скороченні витрат, надасть можливість розвитку та модернізації (збільшить інвестиційну складову в рамках розрахункового тарифу).

По-шосте, перехід від субсидування витрат населення на комунальні послуги на пряму компенсацію витрат виробників, через різницю в тарифах, установлених на рівні середніх та граничних витрат (тобто приведення діючих тарифів на рівні граничних витрат до розрахункових тарифів розміром середніх валових витрат).

По-сьоме, необхідно забезпечити обмеження зростання тарифів на електроенергію та газопостачання темпом зростання індексу споживчих цін. Також доцільно не допускати різниці в тарифах на електроенергію та газопостачання для населення та виробників комунальних послуг. Проведення цих заходів допоможе забезпечити беззбитковість виробників комунальних послуг.

Розроблені вектори розвитку системи тарифного регулювання для суб'єктів природних монополій у сфері комунальних послуг дозволить ефективно виробляти суспільні блага за рахунок комунальних платежів, вирішувати житлово-комунальні проблеми, додатково залучати фінансові ресурси жителів територіальних громад та юридичних осіб з метою надання суспільних благ. Запропонована тарифна політика може ефективно використовуватися і для інших суб'єктів природних монополій, наприклад, для підприємств міського електротранспорту.

Список літератури:

1. Fisher R.S. State and local public finance / R.S. Fisher; 2. Aufl. – Chicago: 1996. – P. 179.
2. Віскузі В.К., Вернон Дж.М., Гарингтон Дж.Е. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика / В.К. Віскузі, Дж.М. Вернон, Дж.Е. Гарингтон. – К. : Основи, 2004. – 1047 с.
3. Хей Д., Моррис Д. Теория организации промышленности : в 2-х т. Т. 2 / Д. Хей, Д. Моррис. – СПб. : Экономическая школа, 1999. – 592 с.
4. Armstrong M., Cowan S., Vickers J. Regulatory Reform: Economic Analysis and British Experience / M. Armstrong, S. Cowan, J. Vickers. – London: The MIT Press, 1994. – 392 p.
5. Leibenstein Harvey Allocative Efficiency vs. X-efficiency / Harvey Leibenstein // American Economic Review. – 1966. – June. – P. 392–415.
6. Про забезпечення єдиного підходу до формування тарифів на житлово-комунальні послуги : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 р. № 869 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/869-2011-%D0%BF/page>.
7. Про державне регулювання у сфері комунальних послуг : Закон України від 9 липня 2010 р. № 2479-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 49. – Ст. 571.
8. Лагутін В.Д., Боровик Ю.І. Пріоритети цінового (тарифного) регулювання природних монополій в Україні / В.Д. Лагутін, Ю.І. Боровик // Економіка України. – 2013. – № 7. – С. 44–57.
9. Методика формування тарифів на транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами на принципах стимулюючого регулювання : Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг від 02.11.2012 р. № 357 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nkr.gov.ua/ukr/scms/view/312>.

Волохова І. С.

Одесский национальный экономический университет

**ПРИОРИТЕТЫ ТАРИФНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ КОММУНАЛЬНЫХ УСЛУГ
(НА ПРИМЕРЕ СФЕРЫ ТЕПЛОСНАБЖЕНИЯ)**

Резюме

Исследованы теоретические вопросы тарифного регулирования естественных монополий, которые предоставляют общественные блага населению и юридическим лицам. На примере сферы теплоснабжения раскрыты проблемы тарифного регулирования в сфере коммунальных услуг. Расставлены приоритеты тарифного регулирования сферы теплоснабжения.

Ключевые слова: тарифное регулирование, коммунальные услуги, теплоснабжение, естественные монополии, общественные блага.

Volokhova I. S.

Odessa National Economic University

**PRIORITIES OF TARIFF ADJUSTING IN THE FIELD OF COMMUNAL UTILITIES
(ON EXAMPLE OF SPHERE OF PROVIDING WITH A THERMAL ENERGY)**

Summary

The theoretical questions of the tariff adjusting of natural monopolies which give public benefits a population and legal entities are investigational. On the example of sphere of providing with a thermal energy the problems of the tariff adjusting are exposed in the field of communal utilities. Priorities of the tariff adjusting of sphere of providing with a thermal energy are placed.

Keywords: tariff adjusting, communal utilities, providing with a thermal energy, natural monopolies, public benefits.